
ՊԱՐԶ-ՆԱՌԻՄԱՆԻ «ՄԻՋԻՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ» ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԵՐԸ

ՀԱՅԿ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

Միջին Եվրոպայի (Mitteleuropa) հայեցակարգը տարածքների զավթման միջոցով ծավալվելու, կայսրություն ստեղծելու գերմանական հայեցակարգ է, որը պետք է ստեղծվեր Ավստրո-Հունգարիային Գերմանիայի միավորվելու միջոցով:

Միջին Եվրոպայի (Mitteleuropa) գաղափարի սկզբնավորման վերաբերյալ կան տարբեր տեսակետներ: Օրինակ՝ Ժերար Դենալտիի պնդմամբ՝ Mitteleuropa-ն (Mitteleuropa - գերմաներենից թարգմանաբար նշանակում է միջին կամ կենտրոնական Եվրոպա) որպես քաղաքական կառույց ի հայտ է եկել ի հակակշիռ նապոլեոնական Եվրոպայի և իր տեսակի մեջ հակաեվրոպա է եղել: Յոզեֆ Կրուսվորի կարծիքով՝ Արևմուտքի, Արևելքի և Կենտրոնականի բաժանված Եվրոպայի գաղափարը մշակել է կանցլեր Մետերնիխը. նա պնդում էր, որ միապետական Ավստրիան պետք է «հոգ տանի» Կենտրոնական Եվրոպայի «սեպի» մասին, որպեսզի պաշտպանի այն ավելի մասշտաբային բաժանումներից: Բայց քանի որ, ինչպես նշում է Յորգ Բրեխտեֆելդը, Վիեննայի կոնգրեսը 1815 թ. գերտերություններին արգելել էր սահմանների փոփոխության համար ուժ կիրառելը, այդ իսկ պատճառով Mitteleuropa-ի գաղափարի պաշտպանները առաջին հերթին զարգացրին Mitteleuropa-ի տնտեսական և մշակութային հայեցակարգերը¹: Հենց այս պատճառով էլ որոշ տեսաբաններ Mitteleuropa-ի գաղափարը կապում են Ֆրիդրիխ Լիստի տնտեսական հայեցակարգի հետ²:

Եվ այսպես, Mitteleuropa-ի հայեցակարգը գիտական շրջանառության մեջ մտավ 19-րդ դարի կեսերին տեսաբան-տնտեսագետ Ֆրիդրիխ Լիստի կողմից, ում անվանում են «Միջին Եվրոպայի առաջին մարզաբե»: Լիստի Mitteleuropa-ի տնտեսագիտական գաղափարն այնուհետև զարգացրին Կոնստանդին Ֆրանցը, Կառլ Լյուդվիգ ֆոն Բուրկը և Պաուլ դե Լագարդը³:

¹ Տե՛ս **Brechtfeld J.** Mitteleuropa and German politics, 1848 to the present. New York: St. Martin's Press, 1996 (**Буховски М., Колбон И.** От Mitteleuropa до Центральной Европы: очерк развития идеи // «Журнал исследований восточноевропейского пограничья». Вильнюс, 2006, էջ 112-138):

² Տե՛ս **List F.** The national system of political economy. New York: Longman 1904 :

³ Տե՛ս **Meyer H.** Mitteleuropa in German Thought and Action (1815-1945). The Hague,

Ֆրիդրիխ Լիստը միջինեվրոպական տնտեսական միության ստեղծման կողմնակից էր: Լիստը Միջին Եվրոպայի ստեղծումը կարևորում էր միասնական գերմանական պետության ստեղծման և նրա անվտանգ, ապահով գոյության համար: Նա ենթադրում էր, որ գերմանական պետության ապագան դեպի մայրցամաք էքսպանսիան է:

Միջին Եվրոպայի քաղաքականության (Mitteleuropapolitik) գաղափարը վերջնական ձևակերպում ստացավ Վիլհելմ II-ի իշխանության տարիներին, որի նպատակը ոչ միայն գաղութային պետության ստեղծումն էր, այլև Գերմանիան Եվրոպա մայրցամաքի առաջատար պետություն դարձնելն էր: Նա խնդիր էր դրել ստեղծել տարածաշրջանային քաղաքական կազմավորում, որը կկարողանար դիմակայել Ֆրանսիային, Անգլիային և Ռուսաստանին: Եվրոպայում գերմանական էքսպանսիայի ուղղությունը որոշվել էր դեռևս վաղուց հայտնի թռիչք դեպի Արևելք (Drang nach Osten) և կենսատարածք (Lebensraum) արտահայտություններում: Մի խոսքով՝ Կենտրոնական Եվրոպայի առաջին ծրագիրը պետք է ծառայեր գերմանական հզոր կայսրության ստեղծմանը⁴:

Mitteleuropa-ի աշխարհագրական հայեցակարգը զարգացում է ստացել գերմանացի աշխարհագրագետ Յոզեֆ Պարչի «Միջին Եվրոպա»⁵ աշխատանքում, որը եվրոպական համադաշնության հայեցակարգ է, այսինքն՝ պետությունների համախումբ Գերմանիայի միջուկով, քանի որ հենց Գերմանիան էր Արևմտյան Եվրոպայում զբաղեցնում կենտրոնական դիրք⁶:

Յոզեֆ Պարչի «Mitteleuropa» գիրքը գերմանական քաղաքական և տնտեսական ընդհանուր գոտու ստեղծման ձգտումի արդյունք է: Պարչը զծել է մեծ Գերմանիայի քարտեզը, որը ձգվում էր Օստենդեից (Ժնևի միջով) մինչև Սև ծով: Պարչի Mitteleuropa-ի մեջ էին մտնում հետևյալ պետությունները՝ Գերմանիա, Ավստրո-Հունգարիա, Բելգիա, Հոլանդիա, Շվեյցարիա, Չեռնոգորիա, Սերբիա, Ռումինիա և Բուլղարիա⁸:

Միխայիլ Բուխովսկին և Իզաբել Կոլբոնը պնդում են, որ չնայած

1995 (Баранов Н. Срединная Европа Фридриха Наумана: становление концепции // "Известия Уральского гос. ун-та". Сер. 2. Гуманитарные науки. 2009, №3 (65), էջ 17-181):

⁴ Տե՛ս Բуховски М., Колбон И., նշվ. աշխ.:

⁵ Տե՛ս Partsch J. Mitteleuropa. Die Länder und Völker von den Westalpen und dem Balkan bis an den Kanal und das Kurische Haff. Gotha, 1904:

⁶ Տե՛ս Крупинов Ю. Минск должен стать столицей «Новой Центральной Европы» // (06. 05. 2011) // <http://www.km.ru/bsssr/2011/05/06/soyuznoe-gosudarstvo-rossii-i-belorussii/minsk-dolzhen-stat-stolitsei-novoi-tsentra> (13.05.2015)

⁷ Տե՛ս Partsch J. Mitteleuropa. Gotha: J. Parthes, 1904:

⁸ Տե՛ս Partsch J. Central Europe / thum. C. Black. New York: D. Appleton and Company, 1903, Map 1. «Central Europe», frontispiece:

Պարչի աշխատանքում աշխարհագրական և տնտեսական փաստարկները կազմում են աշխատանքի մեծ մասը, այնուամենայնիվ դրանք բոլորն էլ ստորադասված են հեղինակի աշխարհայացքային պատկերացումներին⁹:

Յոզեֆ Պարչի Մեծ Գերմանիայի գաղափարը պետք է հանգեր Պրուսիայի կողմից Կենտրոնական Եվրոպայի կառավարմանը¹⁰: Այս առիթով Յու. Տիխոնրավովը գրում է, որ երբ Պրուսիան պայքարում էր «բնական սահմանների» սեփական դոկտրինի ներքո Գերմանիան իրեն միացնելու համար, գործընթացը զարգացավ երկու ուղղությամբ՝ «բնական լեզվական սահմանների» («Փոքր Գերմանիայի» գաղափարը) և «բնական ռելիեֆային սահմանների» («Մեծ Գերմանիայի»): Եթե առաջին ուղղությունը նախատեսում էր մեկ պետության մեջ բոլոր այն տարածքների միավորումը, որոնք բնակեցված էին գերմանական ծագում ունեցող մարդկանցով, ապա երկրորդը նախատեսում էր, այսպես կոչված, Մեծ Գերմանիայի ստեղծումը, որի կազմի մեջ պետք է մտնեին ոչ միայն Ավստրիան, այլև Լեհաստանի, Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի, Բելգիայի, Հոլանդիայի, Լյուքսեմբուրգի, Շվեյցարիայի տարածքների մի մասը¹¹:

Պարչի կարծիքով՝ քաղաքակրթական գերազանցությունը և դեմոգրաֆիական առավելությունը նրան տալիս էին այդ իրավունքը: Այդ կազմավորման սահմաններում գերմանացիները պետք է կազմեին ամբողջ բնակչության 51.1 %-ը¹², ամբողջ տարածքում (բացառությամբ «Սերբիայի և Չեռնոգորիայի հետամնաց շրջանների») հաղորդակցության լեզուն պետք է լիներ գերմաներենը: Գործնականում այն պետք է ընդգրկեր գերմանալեզու ազգությունները, այդ իսկ պատճառով էլ կապված է «ժողովուրդ» (Volk) բառի հետ: Եվ ինչպես Էռնստ Արնդտի հեղափոխական երգում է հնչում. «Գերմանիան պետք է լինի ամենուր, որտեղ կլսվի գերմաներենը»¹³:

Հետագայում այս պանգերմանական գաղափարը առավել զարգացում ստացավ յուրերական քահանա, հրապարակախոս, քաղաքական գործիչ Ֆրիդրիխ ֆոն Նաումանի կողմից՝ նույնանուն «Mitteleuropa»¹⁴ գրքում:

⁹ Տե՛ս **Буховски М., Колбон И.**, նշվ. աշխ.:

¹⁰ Տե՛ս **Partsch J.** Central Europe / tłum. C. Black. New York: D. Appleton and Company, 1903, էջ 141:

¹¹ Տե՛ս **Яковюк И.** Идея срединной Европы в концептуальных разработках европейских геополитиков второй половины XIX–начала XX вв.: историко-теоретический анализ // PolitBook, 2013-14, № 3. էջ 132-151:

¹² Տե՛ս **Partsch J.** Central Europe / tłum. C. Black. New York: D. Appleton and Company, 1903, էջ 141:

¹³ **Буховски М., Колбон И.** նշվ. աշխ.:

¹⁴ Տե՛ս **Науманн Ф.** Срединная Европа (Mitteleuropa). Петроград, 1918.

Ֆրիդրիխ Նաումանի և Յոզեֆ Պարչի ծրագրերը, նախատեսում էին Ավստրո-Հունգարիայի հետ Գերմանիայի միջուկով Կենտրոնական Եվրոպայի տարածության ստեղծումը: Մակայն, բացի Ավստրո-Հունգարիայից, Միջին Եվրոպայի կազմի մեջ պետք է մտնեին նաև Չեռնոգորիան, Ալբանիան, Ռումինիան և Բուլղարիան:

Ֆրիդրիխ Նաումանը մանրամասն վերլուծում է հնարավոր քաղաքական կազմավորման պատմական, կրոնական, ազգային, տնտեսական, մաքսային և սահմանադրական հարցերը: Դրա հիմքում, ինչպես Յոզեֆ Պարչի մոտ, Գերմանիայի և Ավստրո-Հունգարիայի միացումն էր:

Նաումանը գտնում էր, որ Միջին Եվրոպայի բոլոր պետություններն ունեն միևնույն «աշխարհագրական ճակատագիրը»․ դրանք չունեն «բնական սահմաններ»: «Միջին Եվրոպան», ի տարբերություն պանգերմանական ազգայնական այլ գաղափարների, մաքուր երկրաքաղաքական (գեոքաղաքական) հասկացություն է, որտեղ կենտրոնական տեղը զբաղեցնում է ոչ թե էթնիկ միասնությունը, այլ աշխարհագրական ճակատագրի ընդհանրությունը¹⁵:

Սա մայրցամաքում աշխարհագրական այն տարածությունն է, որը գերազանցելու է Գերմանիայի սահմանները, որտեղ գերմանացիները պետք է ունենան ռազմավարական գերիշխանություն¹⁶: Ստյուարտ Էլդենը նշում է, որ այս գաղափարը իր փաստարկներով նման է «տարածք առանց ժողովրդի» մոտեցմանը, որը պետք է լցվեր այնպիսի ժողովրդով, որը կա՛մ չունի տարածք, կա՛մ որի տարածքը բավարար չէ¹⁷:

Միջին Եվրոպայի հայեցակարգը պետք է դիտարկել որպես Գերմանիայի համար կենսատարածքի ապահովման և գերտերության կարգավիճակի պահպանման ուղիներից մեկը:

Այս ծրագիրը մշակողները, մասնավորապես Ֆ. Նաումանը, կայսերական ծավալապաշտության քաղաքականության կողմնակիցներ էին, և, ինչպես նշում է Օ. Կորենչուկը, Միջին Եվրոպայի հայեցակարգը, ըստ էության, պանսլավոնական ծրագրերի դեմ արձագանքն է և ուղղված է եղել ընդդեմ Արևելյան և Հարավային Եվրոպայի ժողովուրդների վրա Ռուսական կայսրության ազդեցության¹⁸:

Հարկ է նշել, որ ոչ միայն պետության, այլև ցանկացած միջպետական կազմավորման համար սկզբունքային և կարևորագույն հարցը սե-

¹⁵ Տե՛ս **Тихонравов Ю.** Начала геополитики // http://vasilievaa.narod.ru/gu/stat_rab/book/Geopolitika/2-36.aspx.htm (13.05.2015)

¹⁶ Տե՛ս **Elden St.** Reading Schmitt geopolitically. nomos, territory and Großraum. *Radical Philosophy*, № 161, May/June 2010, էջ 18-26:

¹⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁸ Տե՛ս **Коренчук О.** Идея срединной Европы и ее отражение в работах Ф. Науманна. *Legea și viața, Moldova*, № 8/3 (272) 2014, էջ 78-80:

փական տարածքների սահմանները որոշելն է¹⁹: Mitteleuropa-ն երկրա-
քաղաքական հայեցակարգ է, որն արտահայտում է Գերմանիայի
ձգտումը՝ ճշգրտելու սեփական աշխարհագրական տարածքները մյուս
պետությունների հաշվին սեփական կենսատարածքը ընդլայնելու մի-
ջոցով:

Ընդհանրապես գերմանական երկրառազմավարական միտքը
հիմնված է տարածքային էքսպանսիայի սկզբունքի վրա:

Ֆ. Ռատցելը, լինելով պետության օրգանական ծագման տեսու-
թյան կողմնակից, ձևակերպել է «տարածություն» (Raum) կատեգորիայի
նոր բովանդակություն: Ըստ նրա՝ տարածությունը քանակական-նյու-
թական կատեգորիայից փախակերպվում է նոր որակի՝ վերածվելով
«կենսատարածքի» (Lebensraum), ինչը իր հերթին պայմանավորում է
այնպիսի հասկացությունների առաջացումը, ինչպիսիք են՝ «տարածա-
կան զգացողությունը» (Raumsinn) և «կենսաէներգիան» (Lebensenergie),
որոնք բնորոշում են աշխարհագրական համակարգերը՝ նախորոշելով
նրանց քաղաքական ձևակերպումները²⁰:

Ռ. Չելենը ևս մեծ կարևորություն էր տալիս «տարածք» կատեգ-
որիային. նրա կարծիքով՝ տարածքը կյանքի աղբյուրն է և պետության
ուժը:

Ռատցելը նաև փորձել է հիմնավորել այն գաղափարը, համաձայն
որի՝ տարածական էքսպանսիան օրինաչափ, բնական գործընթաց է: Իր՝
«Պետության տարածական աճի օրենքների մասին» հոդվածում Ռատ-
ցելը ձևակերպել է էքսպանսիայի յոթ օրենք. 1. պետության մշակույթի
զարգացումը նպաստում է նրա տարածքի ավելացմանը (նա ենթադ-
րում էր, որ մշակույթի տարածումը գործի է զցում մշակութային ժողո-
վուրդների գերաճի գործընթացի ինքնաարագացման մեխանիզմը.
բնակչության թվաքանակի աճը պայմանավորված է մշակույթի զար-
գացմամբ ինչպես հին, այնպես էլ նոր մշակութային կենտրոններում)²¹,
2. պետության տարածական աճը ուղեկցվում է գաղափարական,
տնտեսական, կրոնական (պրոգեղիտիզմի (դավանափոխության) քա-
ղաքականություն) ոլորտների աճով, 3. ընդլայնման գործընթացում
պետությունը կուլ է տալիս, կլանում է պակաս նշանակություն ունեցող
քաղաքական միավորներին, 4. սահմանները պետության ծայրամա-
սային օրգաններն են և որպես այդպիսին վկայում են նրա աճի և ուժի
կամ, ընդհակառակը, թուլության և անկման (նվազման) մասին, 5. էքս-
պանսիայի քաղաքականությունը ենթադրում է պետության կողմից իր

¹⁹ Տե՛ս **Яковлюк И.**, նշվ. աշխ.:

²⁰ Տե՛ս նույն տեղը:

²¹ Տե՛ս **Ратцель Ф.** Народоведение: в 2 т. Т. 1. СПб., 1900. էջ 11, 13-14 (**Яковлюк И.** նշվ. աշխ., էջ 132-151).

գարգացման համար առավել կարևոր նշանակություն ունեցող շրջանների (հարուստ տարածքների) գրավումը, 6. էքսպանսիայի համար խթանը առաջանում է պետության սահմաններից դուրս, քանի որ պետությունը «դրդվում» է էքսպանսիայի ավելի ցածր քաղաքակրթական գարգացմամբ հարևան քաղաքական միավորումների կողմից (նրանց հաշվին), 7. թույլ ազդերին կլանելու և ձուլելու ընդհանուր միտումը պետությանը մղում է տարածքների էլ ավելի ընդլայնման²²:

Ընդհանուր առմամբ՝ սա Ռատցելի կողմից էքսպանսիան որպես օրինաչափ գործընթաց ներկայացնելու փորձ է, որն ուղղված է միայն գերտերությունների գարգացմանը, ինչը տեղի է ունենում մյուս պետությունների հաշվին: Սա փաստացի նշանակում է, պետությունների սուվերեն հավասարության սկզբունքի հերքում, քանի որ պետությունները բաժանվում էին քաղաքակիրթ, սուվերեն պետությունների և ոչ քաղաքակիրթ պետությունների, որոնք ունեին գոյության իրավունք այնքան ժամանակ, քանի դեռ գերտերությունները հետաքրքրություն չէին դրսևորել նրանց տարածքների և ռեսուրսների նկատմամբ²³:

Սա միգուցե երկրաքաղաքական ռետրոսպեկտիվ (ինչն էլ նաև ռեակցիոն հայեցակարգ է, բայց քաղաքական ռեալիզմը գործնականում ապացուցում է սրա անփոխարինելիությունը:

Ինչևէ, անդրադառնանք Ֆրիդրիխ Նաումանի Mitteleuropa-ի հայեցակարգին: Ըստ Նաումանի՝ «Միջին Եվրոպան» ունենալու էր գերմանական առանցք²⁴: Այսինքն՝ գերմանացիները գերակայելու էին Mitteleuropa-ում: Գերմանականության շուրջ ծնվելու էր Միջին Եվրոպայի մշակույթը²⁵: Գերմանական առանցքին, ըստ Նաումանի, պետք է միավորվեին փոքր պետությունները, որոնք ունակ չեն գոյատևելու առանց մեծ տերությունների հետ դաշինքի²⁶: Սակայն մինչև պետությունների միավորման մասին մտածելը պետք է նախ և առաջ ավարտին հասցնել գլխավոր միջուկի (առանցքի) բյուրեղացման գործընթացը²⁷: Նաումանը լավ հասկանում էր, որ Mitteleuropa-ի ստեղծման ճանապարհին գոյություն ունեն և ունենալու են բազմաթիվ խոչընդոտներ: «Պետք է հասկանալ, որ փոքր ժողովուրդները ինքնակամ չեն միավորվի միջին Եվրոպական միության կազմում»²⁸:

²² Տե՛ս **Ratzel F.** Die Gesetze des raumlichen Wachstums der Staaten. Ein Beitrag zur wissenschaftlichen politischen Geographie/ Petermanns Geographische Mitteilungen. 1986, Jg. 42, էջ 97-107:

²³ Տե՛ս **Яковлюк И.**, նշվ. աշխ.:

²⁴ Տե՛ս «Срединная Европа» // **Дергачев В.** Геоэкономический словарь-справочник. Одесса, 2004 // <http://politike.ru/dictionary/973/word/-sredinaja-evropa> (15.07.2014)

²⁵ Տե՛ս **Науманн Ф.**, նշվ. աշխ., էջ 55:

²⁶ Տե՛ս «Срединная Европа» // **Дергачев В.** նշվ. աշխ.:

²⁷ Տե՛ս **Науманн Ф.**, նշվ. աշխ., էջ 3:

²⁸ Նույն տեղում, էջ 67:

Mitteleuropa-ի ստեղծման խոչընդոտների շարքում Նաումանը նշում է Պրուսիայի լեհերին, որոնք մեծ խնդիր են պետության համար, բայց, միևնույն է, նրանք քիչ են, և հարկ չկա նրանց շատ լուրջ ընդունելու²⁹: Այնուամենայնիվ, էլնելով նրա մյուս դատողություններից, այդ բոլոր դժվարությունները, խոչընդոտները հաղթահարելի են: Ուստի կայսերապաշտական ոգով գրում է. «Այսօր այլևս ժամանակավրեպ է հաշվի առնել միջին եվրոպական փոքր ժողովուրդներին՝ որպես մեծ ծրագրի իրագործման համար դրական մեծություններ»³⁰: Նույն միտքը ասում է նաև Յոզեֆ Պարտչը. «Կենտրոնական Եվրոպայի մյուս հատվածները, ցանկանում են նրանք դա, թե ոչ, պետք է պատկանեն գերմանական քաղաքակրթական միջավայրին»³¹: Այս գաղափարը կապված է գերմանական «Blut und Boden» (արյուն և հող) ռասիստական դիսկուրսի հետ:

Գովերգելով իր ընկեր Ռորբախի գաղափարները՝ Նաումանը գրում է. «... Ազգային մտածողություն ունեցող ոչ մի չէիս կամ հունգարացի չի դատապարտի մեզ այն բանի համար, որ մենք երգում, երագում և հոգ ենք տանում Գերմանիայի վեհացման մասին»³²:

Mitteleuropa-ի ծրագրի իրականացման համար Նաումանը նշում է. «Մենք չենք հերքում նրանց (Ավստրո-Հունգարիայի - Հ. Ս.) ձևական իրավունքը՝ զբաղեցնելու մեզ համար ոչ բարենպաստ դիրքեր, սակայն մենք հաստատում ենք միայն այն, որ Ավստրո-Հունգարիայի կողմից միության (Mitteleuropa-ի. Հ. Ս.) գոյությանը սպառնացող գործողությունները հավասարազոր կլինեն նրանց ոչնչացմանը: Գերմանիայի հետ ավստրո-հունգարական դաշինքը ոչ թե բարոյական պարտք է, այլ սեփական ինքնապահպանման անխուսափելի անհրաժեշտություն»³³:

«Միջին Եվրոպան կարելի է համեմատել լճի հետ, որտեղ լողում են ամենատարբեր տեսակի ձկներ: Միաձուլել այդ ամբողջը մեկ պետական օրգանիզմում և բերել մեկ քաղաքական հայտարարի՝ մարդկային ցանկացած տեսակի ուժը գերազանցող խնդիր է, բայց, -ինչպես կոնտյան և նիցշեական ոգով գրում է Նաումանը, -միևնույն ժամանակ՝ մեծագույն պետական գործիչներին արժանավայել նպատակ, որոնց կամքից է կախված պատմության ոգին»³⁴:

Mitteleuropa-ի ստեղծման համար լավագույն առիթը Նաումանը համարում էր պատերազմը, ուստի. «Եթե մենք պարտվենք, ապա, ամե-

²⁹ Տե՛ս **Буховски М., Колбон И.**, նշվ. աշխ.,

³⁰ **Науманн Ф.**, նշվ. աշխ., էջ 2:

³¹ **Partsch J.** Central Europe / thum. C. Black. New York: D. Appleton and Company, 1903, p. 142.

³² **Науманн Ф.**, նշվ. աշխ., էջ 11:

³³ Նույն տեղում, էջ 24:

³⁴ Նույն տեղում, էջ 54:

նայն հավանականությամբ, դատապարտված կլինենք մնալու «ազգարբանյակ», եթե հաղթենք կիսով չափ, ապա ստիպված կլինենք ևս մեկ անգամ մտնել պայքարի մեջ, իսկ եթե մենք հաղթենք, ապա մենք կթեթևացնենք մեր երեխաների և թոռների գործը, և Միջին Եվրոպան կգրանցվի գալիք դարերի երկրային գրքի մեջ»³⁵:

Mitteleuropa-ի հայեցակարգը պատիճառ էր շեռտագային (պանգերմանական) տարածաշրջանային միավորում ստեղծելու հայեցակարգ է³⁶:

Mitteleuropa-ն ոչ միայն ծրագրավորվող միավորման մեջ մտնող պետությունների աշխարհագրական տեղակայության, այլև որոշակի քաղաքակրթական երևույթ է: Ըստ Ա. Միլլերի՝ սա Եվրոպայի քաղաքակրթական քարտեզի հետ խաղերի և տարբեր սկզբունքներով այդ քարտեզը բաժանելու ձև է³⁷: Ընդ որում, հենց Նաումանի կարծիքով, պատերազմը երկրամասը բաժանելու նախադրյալ է և Mitteleuropa-ի ստեղծման համար լավագույն առիթը համարում էր հենց պատերազմը:

Միջին Եվրոպան բնորոշում է պետությունների երկրաքաղաքական ինքնությունը՝ ձևավորելով «միջքաղաքակրթական գոտի»³⁸: Այն ունի իր երկրաքաղաքական ինքնությունը, քանի որ միջանկյալ դիրք է գրավում ատլանտականության և եվրասիականության միջև³⁹:

Հարկ է նշել, որ սա, ըստ էության, նաև նոր ինքնության ձևավորման հայեցակարգ է, քանի որ երկրաքաղաքական պատկանելությունն ավելի շարժական է, քան քաղաքակրթականը: Այդ առթիվ Նաումանը գրում է. «Մենք պատմական կիսաֆաբրիկատ ենք. գերմանացիների շուրջ ձևավորվում է Միջին Եվրոպայի մշակույթը, ձևավորվում է միջին եվրոպացին: Մենք պետք է պատերազմից վերադառնանք որպես միջին եվրոպացիներ»⁴⁰:

Հենց էթնոագային գիտակցության գոյության շնորհիվ (մշակութային արժեքների, զգացմունքների, պատկերացումների, գաղափարների, կարծրատիպերի, սիմվոլների և նույնիսկ գաղափարական առասպելների) գերմանացիները որպես էթնիկական հանրույթ մարդկության էթնիկ բազմազանության համակարգի մեջ իրենց պատմականորեն հիմնավորված սոցիալ-մշակութային տեղանքը (տեղակայութ-

³⁵ Նույն տեղում, էջ 94:

³⁶ Տե՛ս **Коренчук О.**, նշվ. աշխ.:

³⁷ Տե՛ս **Миллер А.** Восток Европы или к востоку от Европы // "Pro et Contra". Том 3. № 2, 1998, էջ 7-8:

³⁸ **Partsch J.** Mitteleuropa. Die Länder und Völker von den Westalpen und dem Balkan bis an den Kanal und das Kurische Haff. Gotha. 1904.

³⁹ Տե՛ս **Окара А.** Дурманящие иллюзии «Срединной Европы»: Европейский «континентализм» как манипулятор «Большой Евразией» // <http://old.russ.ru/politics/20021022-okara-pr.html> (11.03.2015)

⁴⁰ **Науманн Ф.**, նշվ. աշխ., էջ 6:

յունը) պետք է գտնեն: Եվ ինչպես նշում է գերմանացի գրող Է. Արնդտը. «Աստված մեզ տեղավորել է Եվրոպայի կենտրոնում. մենք (գերմանացիներս) աշխարհի մեր հատվածի սիրտն ենք»⁴¹:

Այս ամենով հանդերձ՝ հարկ է նշել, որ գոյություն է ունեցել «Միջին Եվրոպային» գրեթե նման մի հայեցակարգ ևս, որը կոչվում է «Եվրոպայի միջև» (Zwischeneuropa): Այն ընդգրկում էր Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև ընկած տարածքները, այսինքն՝ բալթյան հանրապետությունները, Լեհաստանը, նախկին Չեխոսլովակիան, Հարավսլավիան, Բուլղարիան և Ռումինիան: Zwischeneuropa-ի գաղափարը առաջ է քաշել Գիզելեր Վիրգինգը⁴²: Նա պնդում էր, որ Կենտրոնական Եվրոպայի պետությունները չունեն ազգային (դիմա)գիծ (առանձնահատկություն), հետևաբար նրանց պետք է ընդգրկել «Մեծ Գերմանիայի» կազմի մեջ: Սա դեպի Grossraum (մեծ տարածք) և Lebensraum (կենսատարածք) ուղիղ ճանապարհն է⁴³:

Մի խոսքով՝ գերմանական երկրաքաղաքական միտքը միշտ ձգտել է Lebensraum-ի ընդլայնմանը, այդ իսկ պատճառով էլ անընդհատ ծրագրերի փնտրտուքների մեջ է:

Եվ ինչպես իրենց ծավալուն հոդվածում նշում են Մ. Բուխովսկին և Ի. Կուլոնը՝ Mitteleuropa-ի ծրագիրը, որը ստեղծվելու էր գերմանական հեռանկարով, ոմանց համար (նրանց, ովքեր երազում էին պան-գերմանականության մասին) հույս էր, իսկ ոմանց համար (նրանց, ովքեր կոչվում էին բարիկաղների մյուս կողմում, և որոնց համար Mitteleuropa-ն զուգորդվում էր «Բեռլին-Բաղդադ առանցքով» ագրեսիվ հայեցակարգերի հետ) սարսափի հայեցակարգ էր⁴⁴:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ «Միջին Եվրոպայի» հայեցակարգը իդեալիստական ոգով, պասիոնար, սակայն երկրաքաղաքական և երկրառազմավարական հաշվարկներով տարածքների զավթման միջոցով կայսրություն ստեղծելու հայեցակարգ է:

Բանալի բառեր - *Միջին Եվրոպա, Գերմանիա, երկրառազմավարություն, տարածք, էքսպանսիա*

АЙК СУКИАСЯН – Концепции “Срединной Европы” Парча–Наумана. – В статье исследуется геополитическая концепция Срединной Европы, разработанная Йозефом Парчем и Фридрихом Науманом и получившая широкое распро-

⁴¹ Նույն տեղում, տե՛ս նաև՝ **Яковлюк И.**, նշվ. աշխ.:

⁴² Տե՛ս **Wirsing G.** Zwischeneuropa und die deutsche Zukunft. Jena: Eugen Diederichs, 1932:

⁴³ Տե՛ս **Буховски М., Колбон И.**, նշվ. աշխ.:

⁴⁴ Տե՛ս նույն տեղը:

странение в немецких политических кругах в период Первой мировой войны. По сути дела, посвящённая империям и их пассионарному духу, она анализирует геостратегическое положение Германии. Mitteleuropa – теория создания за счёт оккупации территорий империи, которая объединит Австро-Венгрию с Германией.

Ключевые слова: *Срединная Европа, Германия, геостратегия, территория, жизненное пространство, экспансия*

HAYK SUKIASYAN – *Partch-Naumann's Concepts of "Middle Europe"*. – The article studies the geopolitical concept of Middle Europe of Friedrich Naumann and Joseph Partch. This concept had a huge turnover in the German political circles during the First World War. In fact, this concept is characteristic for empires and for their passionate spirit, which describes the geostrategic position of Germany in the Middle Europe. Mitteleuropa – a concept of establishment of an empire due to occupied territories through the expansion of the concept, which will be created by the merger of Austro-Hungary with Germany.

Key words: *Middle Europe, Germany, geostrategy, territory, living space, expansion*